पठतु संस्कृतम्

शिक्षा

ट्याकरणम्

तकारान्तः पुंलिङ्गः 'पठत्'शब्दः					
	ए.व.	द्धि.व.	ब.व.		
प्र. वि.	पठन्	पठन्तौ	पठन्तः		
द्वि. वि.	पठन्तम्	पठन्तौ	पठतः		
तृ. वि.	पठता	पठद्भ्याम्	पठद्भिः		
च. वि.	पठते	पठद्भयाम्	पठद्भयः		
प. वि.	पठतः	पठद्भ्याम्	पठद्भयः		
ष. वि.	पठतः	पठतोः	पठताम्		
स. वि.	पठित	पठतोः	पठत्सु		
सम्बो. प्र.	हे पठन्	हे पठन्तौ	हे पठन्तः		

रामः पितरं नमति।

जनाः रामं पश्यन्ति ।

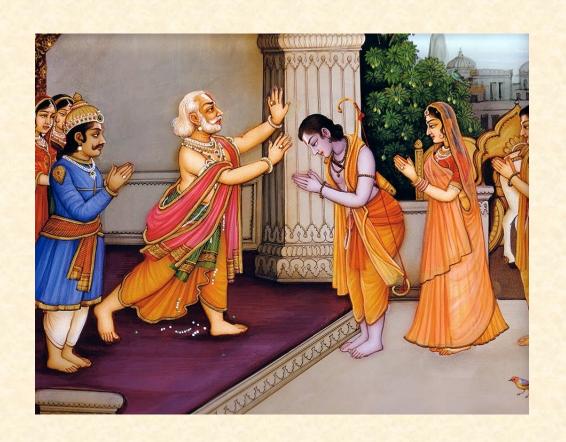
लक्ष्मणः रामेण सह वनं गच्छति।

शबरी रामाय फलं ददाति ।

रामात् हनुमान् ऊर्मिकं स्वीकरोति ।

रामस्य पिता दशरथः।

रामे लक्ष्मणः स्निह्यति।

वनं गच्छन् रामः पितरं नमति ।

जनाः गच्छन्तं रामं पश्यन्ति ।

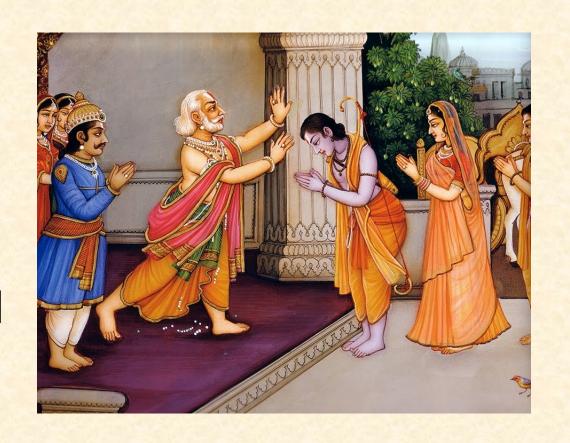
लक्ष्मणः गच्छता रामेण सह वनं गच्छति ।

शबरी उपविशते रामाय फलं ददाति ।

उपविशतः रामात् हन्मान् ऊर्मिकं स्वीकरोति ।

गच्छतः रामस्य पिता दशरथः ।

गच्छति रामे लक्ष्मणः स्निह्यति ।

जातीपुष्पं जिघ्नता² तेन आनन्दः अनुभूतः ।

. क्रीडद्भिः बालैः महान् कोलाहलः कृतः ।

पतता शिशुना उच्चैः रुदितम् 1

चित्रं पश्यद्भिः जनैः चित्रस्य दोषाः चर्चिताः ।

गानं शृणवता तेन निद्रा कृता ।

¹⁰**जानद्धिः** अपि जनैः नियमः न अनुपालितः¹¹ ।

सन्मार्गे गच्छता भवता सर्वं साध्यते ।

निन्दद्धिः जनैः अन्यस्य दोषाः एव ⁸अवलोक्यन्ते ।

धावते बालकाय लेखनीं देहि।

क्रीडद्भयः बालकेभ्यः पाठः न रोचते

वेगेन आगच्छतः यानात् मम भीतिः ।

उद्गच्छतः ¹³ कोपात् सः कम्पते ।

विकसतः पुष्पस्य सौन्दर्यम् अपूर्वम् ।

युद्धं कुर्वतः रामस्य पराक्रमं देवाः श्लाघितवन्तः ।

गच्छति तस्मिन् याने ५० जनाः सन्ति

पाठं पठत्सु बालकेषु गोविन्दः प्रथमं स्थानं प्राप्नुयात् ।

- अधस्तनशब्दानां सूचितानि विभक्तिरूपाणि एकवचनान्तानि लिखत
 उदा शृण्वन् निर्देशकः तृतीया शृण्वता निर्देशकेन
- १. पतन् रजकः पश्चमी पततः रजकात्
- २. चिन्तयन् विमर्शकः तृतीया . चिन्तयता विमर्शकेन
- ३. विकसत् पुष्पम् षष्ठी विकसतः पुष्पस्य
- ४. कुर्वन् सेवकः चतुर्थी कुर्वते सेवकाय
- ५. पश्यन् पितामहः सप्तमी ... पश्यति पितामहे
- ६. उद्रच्छत् क्षीरम् षष्ठी उद्रच्छतः क्षीरस्य

- अधस्तनशब्दानां सूचितानि विभक्तिरूपाणि एकवचनान्तानि लिखत
 उदा शृण्वन् निर्देशकः तृतीया शृण्वता निर्देशकेन
- ७. वहन् वायुः पश्चमी वहतः वायोः
- ८. कर्तयन् सौचिकः सप्तमी ... कर्तयति सौचिके
- ९. पृच्छत् मित्रम् चतुर्थी पृच्छते मित्राय
- १०. ताडयन् दुष्टः तृतीया ताडयता दुष्टेन
- १. गायन् गायकः सम्बो. प्र ... गायन् नायक!
- १२. पिबन् मुकुन्दः सम्बो. प्र ... पिबन् मुकुन्द!

- II. अधोनिर्दिष्टानां शब्दानां बहुवचनान्तरूपा। उदा - मिलता मित्रेण - मिलद्भिः मित्रेः
- १. खादते युवकाय खादद्भ्यः युवकेभ्यः
- २. तिष्ठतः भटस्य तिष्ठतां भटानाम्
- ३. लिखता छात्रेण लिखद्भिः छात्रैः
- ४. चालयति जने .. चालयत्सु जनेषु
- ५. धावति वृद्धे धावत्सु वृद्धेषु
- ६. लिखते लिपिकाराय लिखद्भ्यः लिपिकारेभ्यः

- II. अधोनिर्दिष्टानां शब्दानां बहुवचनान्तरूपा। उदा - मिलता मित्रेण - मिलद्भिः मित्रेः
- ७. पतता वानरेण पतद्भिः वानरैः
- ८. अभिनयतः नटात् . अभिनयद्भ्यः नटेभ्यः
- ९. आचरते मुनये आचरद्भ्यः मुनिभ्यः
- १०. हे रुदन् बाल हे रुदन्तः बालाः!
- ११. विकसत् पुष्पम् विकसन्ति पुष्पाणि

```
III. अधः कर्तरिप्रयोगे वाक्यानि सन्ति । तेषां कर्मणि/भावे-
    प्रयोगरूपं लिखत ।
     उदा - सन्मार्गे गच्छन् जनः सर्वं साधितवान् ।
            सन्मार्गे गच्छता जनेन सर्वं साधितम् ।
    १. निद्रां कुर्वन् सः स्वप्नं दृष्टवान् ।
         निद्रां <u>कुर्वता तेन</u> स्वप्नः दृष्टः .....
    २. द्वारे तिष्ठन्तः रक्षकाः प्रवेशं निवारितवन्तः ।
         द्वारे तिष्ठद्भिः रक्षकैः प्रवेशः निवारितः
    ३. विकसत् पुष्पम् अधः पतितवत् ।
         विकसता पुष्पेण अधः पतितम् (.....
    ४. जनानाम् अज्ञानं जानन ज्ञानी मौनेन स्थितवान् ।
         जनानाम् अज्ञानं जानता ज्ञानिना मौनेन स्थितम्
```

```
५. युद्धं कुर्वन्तः सैनिकाः वीरस्वर्गं प्राप्तवन्तः ।
    युद्धं कुर्वद्भिः सैनिकैः वीरस्वर्गः प्राप्तः
६. वस्त्रं धरन् सन्दीपः पानीयं पातितवान् ।
    वस्त्रं धरता सन्दीपेन पानीयं पातितम्
७. उत्तरं चिन्तयन् प्रवीणः पुस्तकम् अन्विष्टवान् ।
    उत्तरं चिन्तयता प्रवीणेन पुस्तकम् अन्वष्टम्
८. जलं नयन् श्रीधरः दूरदर्शनं दृष्टवान् ।
```

```
IV. आवरणे दत्तानां शब्दानाम् उचितैः रूपैः रिक्तस्थानानि पूरयत ।
   उदा - चर्चां कुर्वतां शिक्षकाणां नामानि न जानामि । (कुर्वन्तः)
    १. वृक्षात् पतद्भ्यः नारिकेलेभ्यः दूरं गच्छ । (पतन्ति)
    २. प्रशस्तिं प्राप्नुवते बालायं ते धनं दत्तवन्तः । (प्राप्नुवन्)
    ३. भगवद्गीतां शृण्वता भक्तेन आनन्दः अनुभूतः । (
                        बालकेषु सत्यनारायणः उन्नतः । (पठन्तः)
   ४. .... पठत्सु
                               पिता नटराजः । (नृत्यन्)
    ५. तत्र. नृत्यतः
```

```
IV. आवरणे दत्तानां शब्दानाम् उचितैः रूपैः रिक्तस्थानानि पूरयत ।
   उदा - चर्चां कुर्वतां शिक्षकाणां नामानि न जानामि । (कुर्वन्तः)
    १. वृक्षात् ... पत्रद्भाः .... नारिकेलेभ्यः दूरं गच्छ । (पतन्ति)
    २. प्रशस्तिं ... प्राप्नुवते ...बालाय ते धनं दत्तवन्तः । (प्राप्नुवन्)
    ३. भगवद्गीतां ...शृण्वता ...भक्तेन आनन्दः अनुभूतः । (शृण्वन्)
    ४. ... पठत्सु ..... बालकेषु सत्यनारायणः उन्नतः । (पठन्तः)
    ५. तत्र..... नृत्यतः छात्रस्य पिता नटराजः । (नृत्यन्)
```

```
६. आतपे ... क्रीडक्राः.... युवकेभ्यः शीतलपेयं रोचते । (क्रीडन्तः)
 ७. विदेशतः अगुक्कद्धः भारतीयैः भारतदेशः श्रद्धया नमस्कृतः ।
                                                 (आगच्छन्तः)
 ८. उपरिष्टात् ... पततः .. शिलाखण्डात् जनाः भीताः । (पतन्)
 ९. . खनताम् ..... कर्मकराणां श्रद्धां पश्य । (खनन्तः)
१०. करुणां .... प्रदर्शयति ... शम्भौ भक्तिः कर्तव्या । (प्रदर्शयन्)
```

तकारान्तः पुंलिङ्गः 'पठत्'शब्दः					
	ए.व.	द्धि.व.	ब.व.		
प्र. वि.	पठन्	पठन्तौ	पठन्तः		
द्वि. वि.	पठन्तम्	पठन्तौ	पठतः		
तृ. वि.	पठता	पठद्भ्याम्	पठद्भिः		
च. वि.	पठते	पठद्भयाम्	पठद्भयः		
प. वि.	पठतः	पठद्भ्याम्	पठद्भयः		
ष. वि.	पठतः	पठतोः	पठताम्		
स. वि.	पठित	पठतोः	पठत्सु		
सम्बो. प्र.	हे पठन्	हे पठन्तौ	हे पठन्तः		

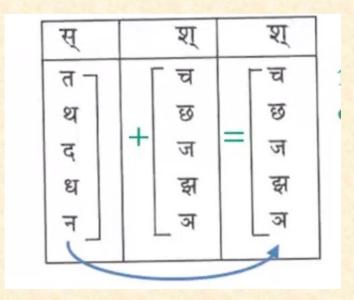
सन्धिः

सन्धिः

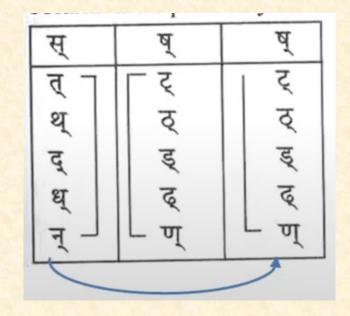
जश्तव-सन्धिः

क् ख् ग् घ् + स्वराः / मृदु-व्यञ्जनानि = ग् च् छ् ज् झ् + स्वराः / मृदु-व्यञ्जनानि = ज् ट् ठ् इ ढ् + स्वराः / मृदु-व्यञ्जनानि = इ त् थ् द् ध् + स्वराः / मृदु-व्यञ्जनानि = द् प् फ् ब् भ् + स्वराः / मृदु-व्यञ्जनानि = ब्

श्चुत्व-सन्धिः

ष्टुत्व-सन्धिः

अनुस्वार-सन्धिः

पूर्वपदस्य अन्तिमाक्षरं "म्" (मकारः)

परपदस्य आदि-अक्षरं - स्वरः	म् (मकारः) एव
परपदस्य आदि-अक्षरं - व्यञ्जनम्	म् (मकार) स्थाने अनुस्वारः

पूर्वपदस्य अन्तिमाक्षरम् अनुस्वारः

परपदस्य आदि-अक्षरं - वर्गीय-व्यञ्जनम्

वर्गस्य-अनुनासिका

अं + कः अङ्क:

मुं + चः मं + डनम् मुञ्च:

मण्डनम

आनं + दः आनन्दः

कं + पः

पदान्ते अनुस्वारः

पदान्ते तकार:

परपदस्य आदि-अक्षरं - लकारः

परपदस्य आदि-अक्षरं - लकार:

सं + लापः = सँल्लापः

तत् + लयः = तल्लयः

विद्वान् + लिखति = विद्वाँ लिलखति

पदान्ते अनुस्वारः

परपदस्य आदि-अक्षरं - वर्गीय-व्यञ्जनम्

वर्गस्य-अनुनासिका Optional

```
अहं+ करोमि =
वक्रं + चलति =
तं + डमरुम् =
सं+ पादयति =
```

```
अहं करोमि / अहङ्करोमि
वक्रं चलति / वक्रञ्चलति
तं डमरुम् / तण्डमरुम्
सं पादयति / सम्पादयति
```

अं + बा

अम्बा

सं + धिः

सन्धिः

अं + कं:

अङ्क:

चं + पूः

चम्पू:

भां+ डारम्

भाण्डारम्

गङ्गा

गं + गा

अञ्चलम्

अं + चलम्

अण्डम्

अं + डम्

कण्टकम्

कं + टकम्

बन्धः

बं + ध:

धर्मं + चर

शं + करः

सं + पतिः

तं + टङ्कारम्

त्वं + करोषि

धर्मञ्चर / धर्मं चर

शङ्कर: / शंकर:

सम्पतिः / संपतिः

तण्टङ्कारम् / तंटङ्कारम्

त्वङ्करोषि / त्वं करोषि